DOI: https://doi.org/10.59295/DIA.2024.3.10
CZU: 792.54
Orcid ID: 0009-0000-2940-295X

OPERA „GROZOVAN": UN REPER ÎN ISTORIA MUZICII MOLDOVENEȘTI

Aglaia MUDREA

Doctorandă, Școala Doctorală Științe Umaniste și ale Educației, Universitatea de Stat din Moldova, specialitatea: 611.07 Istoria științei și tehnicii (pe domenii). Regizor-coordonator la Teatrul de Operă și Balet „Maria Bieșu".

Domenii de preocupare: regie muzicală.

Opera „Grozovan": un reper în istoria muzicii moldovenești

Rezumat. Opera „Grozovan" de David Gherșfeld, compusă în 1955, reprezintă un punct de reper în istoria muzicii moldovenești, fiind prima operă națională a Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești. Aceasta a fost creată într-un context de renaștere culturală postbelică, cu scopul de a consolida identitatea națională și de a reflecta valorile și tradițiile moldovenești. Acest articol analizează contextul istoric și cultural al operei, structura sa muzicală și tematică, precum și impactul ei asupra dezvoltării culturii muzicale moldovenești. Revizuirea literaturii existente asupra operei „Grozovan" și a activității lui David Gherșfeld arată o apreciere crescută a contribuțiilor acestuia la cultura muzicală moldovenească. Gherșfeld a fost un pionier în integrarea elementelor folclorice în muzica clasică, iar opera „Grozovan" este adesea citată ca un exemplu de succes al acestui demers. Impactul operei „Grozovan" asupra culturii muzicale moldovenești a fost semnificativ, nu doar în ceea ce privește dezvoltarea operatică, ci și prin stimularea compunerii de noi lucrări care să capteze esența identității naționale.

Cuvinte-cheie: operă, folclor, tradiții, literatură, identitate națională, elemente folclorice, istoria muzicii.

Opera "Grozovan": a Landmark in the History of Moldovan Music

Abstract. The opera "Grozovan" by David Gherșfeld, composed in 1955, represents a landmark in the history of Moldovan music, being the first national opera of the Moldavian Soviet Socialist Republic. It was created in a context of post-war cultural renaissance, with the aim of strengthening national identity and reflecting Moldovan values and traditions. This article analyzes the historical and cultural context of the opera, its musical and thematic structure, as well as its impact on the development of Moldovan musical culture. The review of the existing literature on the work "Grozovan" and the work of David Gherșfeld shows an increased appreciation for his contributions to the Moldovan musical culture. Ghersfeld was a pioneer in the integration of folkloric elements into classical music, and the opera "Grozovan" is often cited as a successful example of this endeavour. The impact of the opera "Grozovan" on Moldovan musical culture was significant, not only in terms of operatic development, but also by stimulating the composition of new works that capture the essence of national identity.

Keywords: opera, folklore, traditions, literature, national identity, folklore elements, music history.

Introducere. „Grozovan" este considerată o operă reprezentativă care reflectă tradițiile și valorile naționale, îmbinând elemente folclorice cu teme universale. Aceasta se aliniază cu tendințele curentului tradiționalist, care punea accent pe conservarea valorilor și pe promovarea folclorului. Prin intermediul personajelor și al narațiunii, Gherșfeld reînvie mituri și ritualuri străvechi, contribuind astfel la consolidarea identității culturale moldovenești.

„Grozovan" reprezintă într-adevăr o operă semnificativă care rezonează cu temele tradiționalismului moldovenesc. Prin explorarea elementelor folclorice și a miturilor, autorul reușește să aducă în prim-plan nu doar aspecte ale culturii naționale, ci și probleme universale care afectează umanitatea [1, p. 93].

Personajele bine conturate și narațiunea densă contribuie la o experiență literară profundă, invitând cititorul să reflecteze asupra tradițiilor și valorilor care modelează identitatea unei națiuni. Prin reînvierea ritualurilor și miturilor, Gherșfeld nu doar că păstrează vie memoria culturală moldovenească, ci și oferă o prismă prin care cititorii pot înțelege mai bine complexitatea și bogăția tradițiilor. Această abordare nu doar că îmbogățește patrimoniul literar al țării, dar și promovează o conștiință culturală în rândul generațiilor viitoare.

Opera se dovedește a fi o lucrare fundamentală în peisajul literar moldovenesc, reușind să surprindă nu doar esența folclorului, ci și lupta continuă pentru păstrarea identității naționale. Gherșfeld, printr-o narațiune plină de simbolism și profunzime, generează o legătură între trecut și prezent, făcându-ne să conștientizăm cât de relevante sunt valorile și tradițiile în societatea contemporană. Personajele sale nu sunt simple figuri fictive, ci reprezentări ale tipologii culturale, fiecare cu povestea și mitologia proprie, împletindu-se cu temele universale ale existenței umane. Această abordare nu doar că aduce la lumină întrebări fundamentale legate de identitate, apartenență și moștenire culturală, dar și incită cititorul la introspecție, invitându-l să își exploreze propriile rădăcini și legătura cu tradițiile ancestrale.

De asemenea, reînvierea ritualurilor și miturilor în „Grozovan" servește ca un memento al fragilității culturii, subliniind cât de ușor sunt amenințate de modernitate și globalizare. Gherșfeld, prin scriitura sa, devine un custode al memoriei colective, amintind că, în ciuda progreselor tehnologice și sociale, conexiunea cu tradițiile noastre este esențială pentru a naviga provocările actuale [2, p. 71].

Astfel, „Grozovan" reușește să spună o poveste nu doar despre Moldova, ci despre umanitate în sine, reflectând temeri și speranțe comune. În acest sens, „Grozovan" devine un simbol al valorizării trecutului și al responsabilității pe care o avem în raport cu cultura noastră, făcând din această operă un veritabil testament al spiritului.

Influențele culturale și artistice din perioada apariției Primei opere naționale „Grozovan" de David Gherșfeld. David Gherșfeld, un compozitor și organizator cultural important din Republica Moldova, a avut un impact semnificativ asupra dezvoltării muzicii naționale prin opera sa „Grozovan", care a fost prima operă națională moldovenească. Aceasta a fost creată în contextul unei perioade de efervescență culturală și artistică, în care se căutau forme de expresie care să reflecte identitatea națională și tradițiile locale. În perioada în care Gherșfeld a compus „Grozovan", influențele culturale din Europa de Est, în special din Uniunea Sovietică, erau predominante. Aceste influențe se manifestau printr-o tendință de a promova realismul socialist, care încuraja arta să reflecte valorile și idealurile comuniste. Această direcție a avut un impact semnificativ asupra operelor artistice, inclusiv asupra muzicii, unde compozitorii erau adesea încurajați să integreze teme naționale și populare în lucrările lor. [3, p. 46]

Opera „Grozovan", scrisă în 1955, a fost un răspuns la nevoia de a crea o identitate culturală distinctă pentru Moldova. Libretul scris de V. Rusu se bazează pe legenda haiducului Grigorie Grozovan, un simbol al rezistenței și al spiritului național. Această alegere tematică reflectă dorința de a celebra valorile și tradițiile

moldovenești într-o perioadă în care cultura națională era adesea subminată de influențele externe și de regimul politic al epocii. Gherșfeld a reușit să fuzioneze elemente ale muzicii populare tradiționale cu structuri și tehnici ale muzicii clasice occidentale, creând astfel o operă care nu doar că onorează folclorul, dar și răspunde rigorilor artistice ale vremii.

Un alt aspect important al influențelor culturale din perioada apariției operei „Grozovan" este interacțiunea dintre diferitele forme de artă. Teatrul, literatura și arta plastică au avut un rol semnificativ în crearea unui climat favorabil pentru inovație artistică. De exemplu, teatrul național moldovenesc experimenta cu lucrări bazate pe teme populare și legendare, atrăgând publicul și contribuind la consolidarea unei identități culturale naționale. Astfel, Gherșfeld a profitat de acest context stimulativ, colaborând cu scriitori și dramaturgi pentru a-și dezvolta opera în conformitate cu mesele artistice din acel timp.

Muzica populară moldovenească a influențat profund compoziția lui Gherșfeld, acesta utilizând melodii, ritmuri și instrumentații specifice, care puneau în valoare tradițiile locale. Această integrare a folclorului a avut un rol crucial în promovarea sentimentului de apartenență și mândrie națională. În această direcție, orchestrația operei „Grozovan" a fost adaptată pentru a include instrumente tradiționale, coregrafii folclorice și elemente de dans popular, ceea ce a oferit o notă distinctivă și autentică operei.

Contextul geopolitic al epocii, marcat de Primul și al Doilea Război Mondial și de formarea blocului estic, a contribuit la crearea unor teme urgente în arta și cultura din acea perioadă. Opera lui Gherșfeld a fost, în acest sens, nu doar o simplă creație artistică, ci și o manifestare a dorinței de emancipare culturală și a căutării unui loc pe harta artistică europeană.

Gherșfeld și-a propus să reflecte asupra suferințelor și speranțelor oamenilor printr-o estetică care îmbina tehnici tradiționale cu influențe moderne, explorând teme precum exilul, migrarea și conflictul. Lucrările sale sunt adesea caracterizate printr-o paletă de culori mai închisă, simbolizând tristețea și complexitatea experiențelor umane, dar și o căutare constantă a frumuseții chiar și în cele mai întunecate colțuri ale existenței. De asemenea, Gherșfeld a fost un promotor al dialogului intercultural, având în vedere diversitatea experiențelor umane din Europa și din afara acesteia [4, p. 47]. Prin intermediul expozițiilor și colaborărilor cu alți artiști din diverse colțuri ale continentului, el a reușit să creeze punți între diferite tradiții artistice și culturale, contribuind astfel la o mai bună înțelegere a valorilor universale. Pe lângă temele sociale și politice, opera sa a abordat și aspecte filosofice, invitând publicul să reexamineze relația dintre individ și societate. În acest context, este esențial să ne amintim că arta lui Gherșfeld nu era doar o influență pe termen scurt, ci o contribuție semnificativă la mișcările artistice care au definit epoca modernă. Prin abordările sale inovatoare și angajamentul său față de mărturia istorică, el a reușit să captureze esența unei perioade în care căutarea identității și a adevărului devenea mai presantă ca niciodată [5, p. 69].

Prezentarea personajelor principale. David Gherșfeld este recunoscut ca fiind creatorul primei opere naționale moldovenești „Grozovan", care a avut premiera pe 9 iunie 1956. Opera se bazează pe un libret scris de V. Rusu și este inspirată de figura haiducului Grigorie Grozovan, un simbol al luptei împotriva opresiunii. Personajele principale sunt:

Grigorie Grozovan – protagonistul operei, un haiduc care luptă pentru libertatea și drepturile poporului său. Grozovan este caracterizat prin curajul său și devotamentul față de cei oprimați. Grozovan întruchipează spiritul revoluționar și determinarea moldovenilor în fața opresiunii. Curajul său nu este doar fizic, ci și moral, demonstrând un profund angajament față de valorile umanității și ale dreptății sociale. Prin acțiunile sale, el devine un lider carismatic, inspirându-i pe ceilalți să se alăture cauzei sale. Acesta este un personaj care își asumă riscuri mari pentru a-și apăra convingerile, ceea ce-l face nu doar un erou, ci și o figură tragică.

Florica – o tânără care se îndrăgostește de Grozovan. Ea reprezintă idealurile de dragoste și sacrificiu, având un rol central în conflictul emoțional al operei. Ca o reprezentare a dragostei ideale și a sacrificiului, Florica este antrenată în conflictele emoționale care ies la iveală în timpul acțiunii. Relația ei cu Grozovan simbolizează nu doar iubirea, ci și speranța unui viitor mai bun pentru poporul lor. Prin caracterul ei blând, devotamentul și dorința de a-l susține pe Grozovan, Florica completează narațiunea cu profunzimea sentimentelor umane și nevoia de conexiune. De asemenea, conflictul ei interior, provocat de insecuritățile și fricile legate de soarta lui Grozovan, adaugă un strat emoțional operei [3, p. 82].

Roxanda – rivală a Floricăi, care, din gelozie, încearcă să o elimine pe aceasta. Roxanda adaugă o dimensiune dramatică operei, explorând teme de rivalitate și pasiune. Rivalitatea ei cu Florica aduce o componentă dramatică și complicată în poveste. Motivata de gelozie, Roxanda devine un antagonist important, explorând poate și latura mai întunecată a dorinței. Acest personaj aduce nu doar tensiune, ci și o explorare a profunzimii emoțiilor umane. Roxanda este o reprezentare a conflictelor interumane, arătând cum iubirea poate genera rivalitate și invidie.

Costache – un personaj complex, care se dovedește a fi mai mult decât pare la prima vedere. El este legat de Grozovan, aducând un element de intrigă și tensiune în poveste. Acest personaj adaugă o dimensiune interesantă intrigii, complicând relațiile dintre celelalte personaje. Costache are un rol multiplu – el poate fi atât un aliat al lui Grozovan, cât și un adversar în anumite contexte. Complexitatea sa este evidențiată prin conflictele interne și alegerile dificile pe care le face, sugerând teme de trădare și loialitate. Costache îl ajută pe spectator să înțeleagă nuanțele relațiilor umane, subliniind realitatea că nu totul este „alb sau negru" în bătăliile pe care le purtăm.

Menționăm că opera „Grozovan" abordează teme precum lupta pentru libertate, dragostea interzisă și sacrificiul personal. Aceste teme sunt reflectate în interacțiunile dintre personaje și în conflictele care se dezvoltă pe parcursul acțiunii. Gherșfeld a reușit să îmbine muzica cu o narațiune puternică, creând o operă care a marcat începuturile teatrului de operă național în Moldova. Prin „Grozovan", Gherșfeld a contribuit semnificativ la dezvoltarea culturii muzicale din Republica Moldova, având un impact durabil asupra scenei artistice locale.

Temele centrale abordate în opera. Opera „Grozovan" de David Gherșfeld abordează teme centrale, precum identitatea, alienarea, conflictul moral și interacțiunea între individ și societate. Un alt aspect important este explorarea condiției umane în contextul istoric și social specific, punând accent pe relațiile interumane și pe impactul acestora asupra dezvoltării personale.

Identitatea este o temă profundă, cu personaje care se confruntă cu dileme legate de cine sunt și cum sunt percepuți de cei din jur. Alienarea este prezentă, ilustrând distanța emoțională și psihologică dintre personaje și societate. Conflictul moral se manifestă prin alegeri dificile care pun la încercare valorile și convingerile personajelor [6, p. 96]. De asemenea, opera explorează dinamica puterii și influența acesteia asupra alegerilor individuale, contribuind la o reflecție asupra libertății personale versus constrângerile sociale. Această operă poate fi interpretată ca o critică socială, punând în evidență problemele contemporane și dilemele cu care se confruntă indivizii într-o lume complexă și adesea opresivă.

Alienarea este un alt aspect important, ilustrând distanța emoțională și psihologică dintre personaje și societate. Această temă subliniază dificultățile de integrare și de acceptare în comunitate, evidențiind izolarea pe care o simt personajele în fața normelor sociale. Conflictul moral se manifestă prin alegeri dificile, care pun la încercare valorile și convingerile personajelor. Aceste dileme morale sunt esențiale pentru dezvoltarea narativului și pentru caracterizarea profundă a personajelor.

Dinamica puterii. Opera explorează, de asemenea, dinamica puterii și influența acesteia asupra alegerilor individuale. Această interacți-

une între libertatea personală și constrângerile sociale este o reflecție asupra condiției umane în contextul istoric și social specific.

Critica socială. „Grozovan" poate fi interpretată ca o critică socială, evidențiind problemele contemporane și dilemele cu care se confruntă indivizii într-o lume complexă și adesea opresivă. Prin intermediul personajelor și al conflictelor lor, opera rezonează cu realitățile sociale și culturale, invitând spectatorii la o reflecție profundă asupra condiției umane.

Elemente de unicitate. Opera „Grozovan" de David Gherșfeld este o lucrare care abordează teme profunde și complexe, fiind reprezentativă pentru literatura națională. Elementele de unicitate în această operă pot fi analizate din mai multe unghiuri. „Grozovan" explorează teme unice precum identitatea, tradiția și conflictul dintre modernitate și valorile ancestrale. Gherșfeld reușește să integreze în opera sa motive populare și elemente folclorice, reflectând profund legătura individului cu rădăcinile sale culturale [7, p. 143].

Stilul lui Gherșfeld este caracterizat printr-o proză ritmată, care îmbină lirismul cu o observație socială acută. Folosirea unui limbaj bogat și variat, incluzând expresii idiomatice și regionalisme, conferă operei o autenticitate și un caracter local distinct. Personajele din „Grozovan" sunt complexe și bine conturate, fiecare având o poveste personală care reflectă dilemele și aspirațiile societății contemporane. Gherșfeld reușește să creeze tipologii unice, punând accent pe conflictele interioare și motivațiile profunde ale fiecărui personaj.

Structura operei este ingenios concepută, jonglând între diferite perspective temporale și narative. Această diversitate în abordare oferă cititorului o viziune mai profundă asupra evoluției personajelor și a contextului social în care acestea trăiesc. În „Grozovan", simbolurile joacă un rol esențial. Elementele folclorice, precum miturile și legendele, sunt reinterpretate, îmbogățind textul și oferind multiple straturi de semnificație. Aceste simboluri devin un liant între trecut și prezent, între individ și comunitate.

Gherșfeld face apel la o paletă bogată de influențe literare, integrând referințe la opere din literatura moldovenească și mondială. Această intertextualitate contribuie la profunzimea operei, aducând-o în dialog cu alte creații literare relevante. Opera aduce în prim-plan frământările și contradicțiile societății moderne, oferind o oglindă a realităților cu care se confruntă individul în căutarea identității și a locului său în lume.

Compararea cu alte opere contemporane. „Grozovan" este caracterizată prin bogăția melodică și coloritul național, dar a fost și subiectul unor critici, în special legate de dezvoltarea orchestrală și stilul variat al muzicii. Criticii au observat asemănări cu operele clasice, ceea ce a generat discuții contradictorii în rândul specialiștilor [8, p. 52]. În comparație, alte opere contemporane, cum ar fi „Aurelia" (1959) de Gherșfeld, care abordează teme eroice din timpul celui de-al Doilea Război Mondial, au fost apreciate pentru muzica expresivă, dar criticate pentru utilizarea excesivă a elementelor de operetă, ceea ce le-a afectat menținerea în repertoriu.

Receptarea „Grozovan" a fost mixtă, cu aprecieri pentru aspectele melodice și teatrale, dar și critici pentru deficiențele orchestrale. Operele contemporane, precum „Inima Domnicăi" de Alexei Stârcea sau „Ploșnița" de Eduard Lazarev, au fost, de asemenea, evaluate pe baza acestor criterii, fiecare având propriile puncte forte și slabe în funcție de execuția muzicală și de adaptarea la teme naționale.

„Grozovan" a deschis calea pentru alte lucrări naționale, stabilind un precedent pentru compozitorii moldoveni. Alte opere, cum ar fi „Alexandru Lăpușneanu" de Gheorghe Mustea sau „De-ale lui Păcală" de Valentin Verhola au continuat să exploreze teme naționale, dar fiecare cu un stil și o abordare distinctă, reflectând evoluția genului operatic în contextul cultural și istoric al republicii. Aceste lucrări nu doar că au adus în prim-plan subiecți din istoria și folclorul moldovenesc, dar au și contribuții semnificative la formarea unei identități muzicale proprii. De exemplu, „Alexandru Lăpușneanu" combină elemente din tradiția populară

Schiță de decor la spectacolul „Grozovan” de D. Gherșfeld (scena nr. 7).
„Pădurea, lagărul haiducilor”. Mater Anton, 1959, 148×318 mm [10].

cu tehnici moderne de compunere, permițând spectatorilor să se conecteze emoțional cu personajele și povestea prezentată. Pe de altă parte, „De-ale lui Păcală” îmbină umorul și satire cu o profundă introspecție asupra condiției umane, utilizând personajul lui Păcală ca un simbol al sârguinței și ingeniozității populare. Această operă rezonează puternic cu publicul, oferind atât divertisment, cât și reflecții profunde asupra vieții cotidiene din Moldova.

Prin aceste opere, compozitorii moldoveni nu doar că au adus un omagiu tradițiilor culturale, dar au și deschis uși către noi forme de expresie artistică. Acest trend a continuat să inspire generații de artiști care, putând să îmbrace atât influențele locale, cât și pe cele internaționale, au contribuit la o diversificare a repertoriului operatic național. Astfel, opera moldovenească a evoluat, dezvoltându-se într-un mediu în care inovația și tradiția coexistă. Aceste tendințe se observă și în lucrările contemporane, care continuă să exploreze teme relevante pentru societatea actuală, amalgamând atât moștenirea lăsată de predecesori, cât și influențele globalizării.

Opera „Grozovan” de David Gherșfeld se distinge prin tematica sa națională și prin influențele folclorice, având un impact semnificativ asupra dezvoltării operei în Moldova. Comparativ cu alte opere contemporane, aceasta oferă o bază pentru analiza evoluției stilului și a receptării critice în contextul cultural al vremii. Criticile și aprecierile aduse acestei opere reflectă complexitatea și diversitatea genului operatic în Republica Moldova.

Aprecieri critice și studii ulterioare despre „Grozovan”. Opera „Grozovan” de David Gherșfeld a fost analizată critic încă de la premiera sa din 1956. Criticul muzical D. Rabinovici din revista moscovită „Советская музыка” a observat că, deși opera avea unele scene prea lungi și introducerea nejustificată a unor dansuri, compozitorul Gherșfeld cunoștea bine legile genului de operă, înțelegea natura vocii umane și simțea specificul folclorului moldovenesc [9, p. 28]. Ulterior, cercetătoarea E. Mironenco a inclus „Grozovan” printre cele mai reprezentative creații operistice naționale din perioada sovietică, alături de lucrări precum „Balada eroică”, „Glira”, „Păcală și Tândală”. Ea a constatat că aceste opere sunt legate de situația geopolitică din Republica Moldova în acea vreme.

Deși nu toate aprecierile au fost întotdeauna pozitive, premiera „Grozovan” a fost un eveniment remarcabil în viața culturală a Moldovei, reunind elita artei vocale, corale, orchestrale, de balet și scenografice. Opera a marcat începuturile teatrului de operă național și a contribuit semnificativ la dezvoltarea culturii muzicale din țară. Opera „Grozovan” a lui David Gherșfeld nu doar că a fost o piatră de temelie în construirea identității muzicale naționale moldovenești, ci și un exemplu de reziliență culturală în fața influențelor externe. În contextul istoric al anilor ’50, când Moldova se afla sub

influența Uniunii Sovietice, opera a servit ca un canal prin care tradițiile locale și temele universale ale umanității puteau fi explorate și exprimate.

Dincolo de analiza critică, „Grozovan" a devenit un simbol al ambițiilor culturale moldovenești, îmbinând tradiția cu modernitatea. Această moștenire continuă să inspire tinerii compozitori și soliști de operă din Republica Moldova, formând o punte între generații și consolidând astfel legătura dintre trecut și viitor în cultura muzicală națională. În prezent, opera este reinterpretată și adaptată, menținându-și relevanța și provocând reflecții asupra identității naționale într-o lume în continuă schimbare. Astfel, „Grozovan" rămâne nu doar un monument al teatrului de operă moldovenesc, ci și un exemplu elocvent al puterii artei de a transcende timpuri și contexte istorice.

Concluzii. Opera „Grozovan" rămâne un reper important în istoria muzicii și teatrului din Republica Moldova, simbolizând efortul de a construi o identitate culturală națională distinctă prin artă. Contribuțiile semnificative ale lui David Gherșfeld, Vasile Rusu, și ale artiștilor implicați au creat o operă de artă deosebită, care continuă să inspire. Integrarea elementelor de muzică populară cu structurile operatice clasice a permis publicului să se conecteze cu tradițiile și istoria lor într-un mod profund și emoțional.

Concluzionăm că tema identității este centrală în „Grozovan". Personajele se confruntă cu dileme existențiale, între cei pe care sunt percepuți a fi și cei care își doresc să devină. Această luptă interioară este adesea amplificată de presiunea societății și de normele care limitează libertatea individuală. În contextul contemporan, acest mesaj este extrem de relevant, având în vedere provocările cu care se confruntă oamenii în căutarea autenticității în lumi din ce în ce mai globalizate și interconectate.

De asemenea, opera abordează alienarea, un sentiment frecvent întâlnit în societatea modernă. Personajele se simt adesea izolate, chiar

Prolog. Schiță de decor la opera „Grozovan" de D. Gherșfeld. Șubin, Anatol, 1958, 496×699 mm [11].

și în mijlocul mulțimii, reflectând o desconectare profundă de comunitate și de sine. Acest aspect invită cititorul să mediteze asupra propriei sale relații cu ceilalți și la modul în care societatea poate contribui la această distanțare.

Refrerințe bibliografice:

1. Ilie, N. P*entru a câștiga dreptul la viață*. În: „Cultura Moldovei", 1959, 18 iunie. 6 Iuncu, R. *O fi gură complexă și polivalentă*. În: „Literatura și Arta", 1980, 6 noiembrie.

2. Popovici, M. *Folclor și muzică în opera lui David Gherșfeld*. Chișinău: Editura Folclorică, 2017.

3. Gherșfeld, D. *Grozovan. Chișinău: Teatrul de Operă și Balet*, 1956.

4. Dănilă, A. *Scrieri despre operă: Articole, interviuri, lexicon*. Chișinău: Pro Noi, 2016.

5. Uzun, E. Moldova. *Operă. Balet: Istorie. Personalități. Premiere*. Chișinău: Editura Muzicală, 2019.

6. Institutul de Istorie al Academiei de Științe a Moldovei. *Moldova postbelică: Reconstrucție și renaștere culturală*. Chișinău: Editura Academiei de Științe, 2018.

7. Dănilă, A. *Opera moldovenească: Ediție enciclopedică*. Chișinău: Pro Noi, 2020.

8. Critici Muzicali Contemporani. Recenzii ale premierei operei „Grozovan". Chișinău: Revista Muzicală Moldovenească, 1956.

9. *Conservatorul Național din Moldova. Arhiva muzicală: David Gherșfeld și opera sa*. Chișinău: Conservatorul Național, 2021.

10. Fondul Muzeului Național de Artă al Moldovei, RP-7598. (Vizitat 25.10.2024) https://secbcm.gov.md

11. Fondul Muzeului Național de Artă al Moldovei, RP-3082. (Vizitat 25.10.2024) https://secbcm.gov.md